

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УНОРМУВАННЯ ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ, ЧЕХІЇ ТА ФРАНЦІЇ

SOME ASPECTS OF REGULATION OF COMMENCEMENT OF BANKRUPTCY PROCEEDINGS UNDER THE LAWS OF UKRAINE, THE CZECH REPUBLIC AND FRANCE

Дубовський П.В., аспірант кафедри економічного права
та економічного судочинства

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Метою цієї статті є дослідження стадії відкриття провадження у справі про банкрутство та її складових елементів відповідно до норм Кодексу України з процедур банкрутства (далі по тексті – КУЗПБ) [1].

За результатом аналізу доктринальних підходів національних науковців встановлено, що у якості стадії відкриття провадження у справі про банкрутство слід розуміти частину провадження, яка починається з моменту подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство та завершується прийняттям судом рішення про відкриття чи відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство.

З метою формування пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства про банкрутство досліджено правове регулювання відкриття справи про банкрутство за правом Франції та Чехії.

Встановлено, що процесуальна модель провадження у справі про банкрутство, за законодавством Франції, передбачає застосування окремих та самодостатніх судових процедур, до яких відносять ліквідацію або різного роду санаційні процедури. При цьому, характерною особливістю стадії відкриття ліквідаційної процедури є наявність у суду можливості самостійно залучати докази для перевірки доводів заявника щодо наявності обставин неплатоспроможності боржника та неможливості застосування санаційних процедур.

Стадія відкриття провадження у справі про банкрутство, відповідно до законодавства Чехії, є схожою на українську модель. Проте, характеризується обмеженими процесуальними строками, розмежуванням моменту відкриття провадження та встановлення неплатоспроможності боржника та підвищеними вимогами до заяви кредитора про ініціювання справи про банкрутство для запобігання можливим зловживанням та негативним наслідкам для боржника.

Встановлено, що передбачена КУЗПБ модель відкриття справи про банкрутство забезпечує настання процесуальних та майнових наслідків відкриття справи про банкрутство уже після перевірки судом відповідності заяви формальним вимогам законодавства, оцінки обґрунтованості вимог заявника, та аргументованості заперечень боржника (у разі подання заяви кредитором).

Обґрунтовано поділ стадії відкриття провадження у справі про банкрутство, відповідно до законодавства України, на наступні етапи: подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство; вирішення судом питання щодо прийняття до розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство та підготовче засідання.

З огляду на різноманіття підходів до визначення спору про право, які сформовано у судовій практиці, пропонується внесення змін до законодавства в частині обсягу доказів, які подаються ініціюючим кредитором та процесуальних інструментів, які має право застосовувати суд у підготовчому засіданні.

Ключові слова: відкриття провадження у справі про банкрутство, стадія провадження, неплатоспроможність, ознаки неплатоспроможності, загроза неплатоспроможності.

The purpose of this article is to study the stage of bankruptcy proceedings commencement and its constituent elements in accordance with the provisions of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures (hereinafter – CUBP) [1].

Based on the analysis of the doctrinal approaches of national scholars, the author establishes that the stage of commencement of bankruptcy proceedings should be understood as the part of the proceedings which begins from the moment of filing an application for commencement of bankruptcy proceedings and ends with the court's decision to commence or refuse to commence bankruptcy proceedings.

With a view to formulating proposals for improvement of national bankruptcy legislation, the author examines the legal regulation of bankruptcy proceedings under the laws of France and the Czech Republic.

It is established that the procedural model of bankruptcy proceedings under French law provides for the use of separate and self-sufficient judicial procedures, which include liquidation or various rehabilitation procedures. At the same time, a characteristic feature of the stage of opening the liquidation procedure is that the court has the opportunity to independently engage evidence to verify the applicant's arguments regarding the existence of circumstances of the debtor's insolvency and the impossibility of applying rehabilitation procedures.

The stage of commencement bankruptcy proceedings under Czech law is similar to the Ukrainian model. However, it is characterized by limited procedural time limits, distinction between the moment of commencement of proceedings and establishment of the debtor's insolvency, and increased requirements to the creditor's application for initiation of bankruptcy proceedings to prevent possible abuse and negative consequences for the debtor.

The author establishes that the model of bankruptcy proceedings provided for by the CUBP provides for the procedural and property consequences of bankruptcy proceedings to occur after the court has verified that the petition meets the formal requirements of the law, assessed the validity of the petitioner's claims, and substantiated the debtor's objections (if the petition is filed by a creditor).

The author substantiates the division of the bankruptcy proceedings commencement stage under Ukrainian legislation into the following stages: filing of an application for bankruptcy proceedings commencement; court's decision on the issue of acceptance of an application for bankruptcy proceedings commencement and preparatory hearing.

Given the diversity of approaches to determining a dispute of law which have been formed in judicial practice, the author proposes to amend the legislation with regard to the scope of evidence to be submitted by the initiating creditor and the procedural tools which the court has the right to use in the preparatory hearing.

Key words: opening of bankruptcy proceedings, stage of proceedings, insolvency, signs of insolvency, threat of insolvency.

Постановка проблеми. Послідовне застосування ефективних процедур банкрутства відіграє важливу роль у стимулюванні економічного зростання та конкурентоспроможності, а також сприяє запобіганню та врегулюванню фінансових криз. Проте, економічні результати справ про банкрутство значною мірою залежать від ефек-

тивності законодавства, яке визначає умови та порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Для прикладу, реформа банкрутства в Мексиці скоротила середній час провадження у справі про банкрутство з 7,8 до 2,3 років, а середній рівень відшкодування кредиторам збільшився з 19 до 32 центів [2].

Відкриття провадження у справі про банкрутство можна охарактеризувати, як один із ключових елементів такого провадження, оскільки зумовлює застосування процедур відновлення платоспроможності або ліквідації та тягне за собою інші наслідки майнового, організаційного та соціального характеру, які крім заявника стосуються невизначеного кола осіб, особливо потенційних кредиторів боржника. Зазначений підхід знайшов своє відображення, як у доктрині так і в судовій практиці, що підтверджується висновками, сформованими Верховним Судом [3].

Дослідження правової природи цієї стадії, та її складових елементів дозволить визначити правові аспекти, які підлягають подальшому вдосконаленню з метою забезпечення ефективності законодавства, яке регулює провадження у справі про банкрутство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання теорії і провадження у справі про банкрутство були предметом дослідження вітчизняних науковців серед яких можна відзначити Г. Афанасьєва, І.О. Вечірнюк, С.В. Мінковського, В.В. Радзивілюк, а також таких іноземних науковців, як: С. Дюпо, К. Нергуараян, Ж. Піллер, Т. Ріхтер та інших.

Водночас, стадія відкриття провадження у справі про банкрутство та її складові елементи залишаються малодослідженими у науковій літературі.

Метою цієї статті є теоретичне осмислення стадії відкриття провадження у справі про банкрутство, висвітлення сутності цієї стадії та її складових елементів шляхом дослідження існуючих доктринальних підходів національних науковців, правового регулювання відповідної процедури за правом Франції та Чехії, з метою формування пропозицій щодо вдосконалення українського законодавства.

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях, які присвячені теорії господарського процесу, а також правовому регулюванню справ про банкрутство, під стадією процесу розуміють сукупність процесуальних дій і процесуальних відносин, об'єднаних найближчою процесуальною ціллю в самостійні етапи розгляду справи. Таку думку висловлюють низку науковців, зокрема: І.О. Вечірнюк [4], В.В. Резнікова [5], В.І. Горевий, А.М. Куліш, В.Д. Чернадчук [6].

Провадження у справі про банкрутство має свою специфіку, яка полягає у тісному зв'язку господарського процесу з судовими процедурами банкрутства, що застосовуються до боржника та у межах яких учасники провадження вступають у відносини, у тому числі, у яких господарський суд не приймає безпосередньої участі. Як слушно зазначає з цього приводу С.В. Мінковський: «стадія провадження у справі про банкрутство виступає у якості процесуальної форми виконання процедурного механізму заходів організаційно-економічного характеру направлених на відновлення платоспроможності боржника або його примусової ліквідації» [7].

Вбачається, що кожна стадія провадження у справі про банкрутство характеризується такими ознаками, як визначений законодавцем зміст та цілі, що знаходять відображення у сукупності процесуальних дій, що можуть вчинити суд та учасники цього провадження та винесенням судового рішення за результатом завершення стадії чи окремого етапу такої стадії [4].

За такими ознаками, у якості стадії відкриття провадження у справі про банкрутство слід розуміти частину провадження, яка починається з моменту подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (ст. 34 КУзПБ) та завершується прийняттям судом рішення про відкриття чи відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство (ст. 39 КУзПБ). У межах цієї стадії суд вирішує питання щодо прийняття до розгляду заяви про відкриття провадження, а також про наявність визначених

законодавством підстав для відкриття справи про банкрутство. У свою чергу, специфічною метою цієї стадії, яка визначена законодавцем, є встановлення наявності обставин (юридичних фактів), які свідчать про неплатоспроможність чи загрозу неплатоспроможності боржника.

Хоча серед науковців відсутня єдність думок щодо питання класифікації стадій провадження у справі про банкрутство та критеріїв за якими доцільно здійснювати поділ цього провадження, стадія відкриття провадження у справі визнається у якості окремої, самостійної частини такого провадження.

Так, Р.Г. Афанасьєв окремо виділяв стадію відкриття провадження у справі разом з такими стадіями, як: підготовче засідання господарського суду, попереднє засідання господарського суду, визнання боржника банкрутом, припинення провадження у справі [8].

У свою чергу, Вечірнюк І.О. виділяв такі основні стадії, як порушення провадження у справі; підготовка справи до розгляду в основному засіданні суду (включає підготовче та попереднє засідання); судовий розгляд справи про банкрутство та застосування до боржника судових процедур банкрутства; припинення провадження у справі [4].

З урахуванням викладеного, можна дійти до висновку, що відкриття провадження у справі про банкрутство є окремою та самостійною стадією такого провадження, метою якої є встановлення наявності обставин (юридичних фактів), які свідчать про неплатоспроможність чи загрозу неплатоспроможності боржника, що є основною умовою для ініціювання справи про банкрутство та яка завершується прийняттям господарським судом рішення про відкриття чи відмову у відкритті справи про банкрутство.

У законодавстві більшості країн використовується два підходи для визначення процесуальної моделі провадження у справі про банкрутство [24]. В залежності від обраної моделі різняться правове регулювання стадії відкриття провадження у справі про банкрутство, завдання, якими наділена така стадія та правові наслідки її завершення.

Відповідно до першого підходу, відкриття провадження у справі про банкрутство має наслідком застосування окремих та самодостатніх судових процедур, до яких відносять ліквідацію або різного роду реорганізаційні процедури [9]. На практиці, однак, коли будь-яка з цих процедур застосовується щодо боржника, часто неможливо встановити чи наявні підстави для відновлення платоспроможності боржника чи для його ліквідації. Для вирішення цієї проблематики, у законодавстві передбачають правові механізми щодо переходу із ліквідаційної процедури у санацію та навпаки. Зазначений підхід знайшов своє відображення у законодавстві Франції, Італії, Австрії, тощо [10].

На думку науковців С. Дюпо та К. Нергуараяна., відповідно до законодавства Франції, до боржника можуть бути застосовані такі процедури банкрутства, як судова реорганізація (*redressement judiciaire*) або ліквідація (*liquidation judiciaire*). Окрім того, для відновлення платоспроможності боржника застосовуються 1) процедури врегулювання заборгованості за участю суду (*mandat ad hoc* та *conciliation*) метою, яких є досягнення домовленості із кредиторами щодо реструктуризації заборгованості та які проводяться за участю особи (*mandataire ad hoc* та *conciliateur*), яка призначається судом для проведення переговорів між боржником та зацікавленими особами. Зазначені процедури не вважають процедурами банкрутства; 2) процедури досудової санації (*procédure de sauvegarde* та *procédure de sauvegarde fi nancière accélérée*), які можуть бути ініційовані лише боржником, який є платоспроможним, проте має фінансові труднощі та метою яких є здійснення реструктуризації існуючої заборгованості [11].

Завдання, які вирішуються при відкритті ліквідаційної процедури чи процедури реорганізації обумовлені, як правовою природою відповідної процедури так і специфікою законодавства Франції.

Так, відповідно до статті L640-1 Комерційного кодексу Франції [12], метою ліквідаційної процедури є припинення господарської діяльності боржника або продаж усього майна боржника чи окремих його частин. Для того щоб перевірити наявність підстав для відкриття ліквідаційної процедури суд має з'ясувати чи перебуває боржник у стані неплатоспроможності боржник (*en état de cessation des paiements*) про що свідчить неможливість виконання ним своїх зобов'язань з огляду на відсутність грошових коштів та ліквідних активів, а також чи можливе відновлення платоспроможності боржника шляхом застосування процедури реорганізації.

При цьому, на відміну від національного законодавства, законодавство Франції наділяє суд широкими повноваженнями для отримання відомостей щодо фінансово-господарського стану боржника шляхом аналізу поданих документів, заслуховування доводів учасників у судовому засіданні чи самостійного отримання необхідної інформації на стадії відкриття провадження.

Насамперед, боржник зобов'язаний подати заяву про відкриття ліквідаційної процедури протягом 45 днів після настання стану неплатоспроможності (*en état de cessation des paiements*) (у разі, якщо не буде подана заява про реорганізацію чи про застосування іншої санаційної процедури). До заяви додаються документи з яких можна встановити загальну кількість активів боржника, наявність грошових коштів на рахунках, кількість працівників, а також загальний обсяг зобов'язань боржника. У судовому засіданні, при розгляді заяви про відкриття ліквідаційної процедури боржника, суд заслуховує представників трудового колективу або, за відсутності трудового колективу, делегатів працівників або будь-яку іншу особу, свідчення якої він вважає корисними [13].

Окрім того, відповідно до положень статей L641-1, L621-1 Комерційного кодексу Франції, суд може самостійно отримувати інформацію про фінансово-економічне становище боржника та його зайнятість, а також залучати експертів на свій вибір, перед прийняттям рішення.

Тобто, метою стадії відкриття ліквідаційної процедури банкрутства, відповідно до законодавства Франції є встановлення наявності обставин (юридичних фактів), які свідчать про неплатоспроможність боржника (*en état de cessation des paiements*) та про неможливість відновлення платоспроможності шляхом застосування процедури реорганізації. Характерною особливістю цієї стадії є наявність у суду можливості самостійно залучити докази для перевірки доводів заявника щодо наявності вищевказаних обставин.

За іншого підходу провадження є «унітарним», оскільки такі процедури, як санація та ліквідація здійснюються у межах одного провадження [9]. Окрім того, за такого підходу, провадження містить певний проміжний період, який необхідний для аналізу стану боржника (визначення активу та пасиву) перед прийняттям рішення про введення наступної процедури, яка передбачена законодавством: ліквідацію, санацію, закриття провадження чи прощення боргів, тощо. Такий підхід застосовують зокрема такі країни, як Чехія, Німеччина, Мексика, Україна.

Законодавство Чеської Республіки застосовує процесуальну структуру провадження у справі про банкрутство, яка є схожою до національної, оскільки містить стадію відкриття провадження, стадію на якій приймається рішення про застосування однієї із процедур банкрутства (ліквідація, реорганізація чи списання заборгованості (для фізичних осіб) та стадію на якій здійснюється реалізація обраної процедури банкрутства [11].

У той же час, стадії відкриття провадження у справі про банкрутство, за законодавством Чехії, притаманні

особливості, які суттєво відрізняють її від української моделі. Насамперед, відкриття провадження у справі про банкрутство пов'язується із поданням відповідної заяви боржником або кредитором. Протягом двох годин після отримання заяви про ініціювання справи про банкрутство суд має опублікувати відомості про відкриття провадження у справі про банкрутство у Реєстрі банкрутств (ст.ст. 100а, 101 Закону про банкрутство) [14]. Відкриття справи про банкрутство тягне за собою обмеження, які мають на меті концентрацію спорів у межах справи про банкрутство та збереження майна у ліквідаційній масі (ст. 109 Закону про банкрутство). Зокрема, позовні вимоги мають заявлятися у межах справи про банкрутство, обмежується право боржника на розпорядження майном, яке може зменшити вартість майна, також обмежується можливість реалізації майна боржника поза справою про банкрутство.

Варто зазначити, що через зловживання кредиторами своїм правом на ініціювання справ про банкрутство платоспроможних боржників, у 2017 році до Закону Чеської Республіки про банкрутство були внесені зміни, які мали на меті встановлення запобіжного механізму для подання необґрунтованих заяв [15]. Так, відповідно до ст. 100а Закону про банкрутство, суд зобов'язаний внести відомості про відкриття справи про банкрутство у разі отримання заяви від боржника. Проте, у випадку отримання заяви кредитора, суд може відмовити у відкритті провадження та публікації відповідних відомостей, якщо наявні сумніви в обґрунтованості такої заяви. При цьому таке судове рішення не підлягає апеляційному оскарженню. Окрім того, законодавство передбачає підвищені вимоги до заяви кредитори про ініціювання справи про банкрутство. Зокрема, до заяви кредитор має додати надати належні докази на підтвердження заборгованості боржника: судове рішення про стягнення заборгованості, нотаріальний акт (запис), який підлягає примусовому виконанню або підтвердження уповноваженої особи, що записи про дебіторську заборгованість містять у бухгалтерському обліку кредитора [16].

На другому етапі стадії відкриття провадження у стані про банкрутство, суд має вирішити питання чи є боржник неплатоспроможним – протягом 10 днів після подання кредитором заяви про банкрутство та протягом 15 днів у разі подання заяви боржником (стаття 134). Цей етап завершується або визнанням боржника неплатоспроможним або відхиленням заяви боржника або кредитора про неплатоспроможність (стаття 136).

Таким чином, стадія відкриття провадження у справі про банкрутство, відповідно до законодавства Чехії, характеризується обмеженими процесуальними строками, розмежуванням моменту відкриття провадження та встановлення факту неплатоспроможності боржника та підвищеними вимогами до заяви кредитора про ініціювання справи про банкрутство для запобігання можливим зловживанням та негативним наслідкам для боржника.

Подібний підхід відображений у національному законодавстві. Проте, передбачена КУзПБ процесуальна модель стадії відкриття провадження передбачає розгляд заяви кредитора (боржника) у два етапи: на першому етапі суд розглядає питання щодо прийняття заяви про банкрутство, а на другому етапі, у підготовчому засіданні, вирішує питання уже безпосередньо щодо відкриття провадження.

Зазначена модель стала результатом еволюції правового регулювання законодавства про банкрутство. Первиною Закон України «Про банкрутство» [17], як і Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [18] передбачали, що дослідження обґрунтованості вимог кредитора, з'ясування ознак неплатоспроможності та загрози неплатоспроможності здійснюється уже після порушення справи про банкрутство. Тобто, на той час, процесуальна структура стадії відкриття провадження була аналогічна чеській моделі.

І лише після реформи 2011 року, законодавцем були внесені зміни [19] до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та запроваджено двоетапний розгляд заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, що в подальшому знайшло своє відображення у нормах КУзПБ.

Вбачається, що така процесуальна модель відкриття справи про банкрутство забезпечує настання процесуальних та майнових наслідків відкриття справи про банкрутство уже після перевірки судом відповідності заяви формальним вимогам законодавства, оцінки обґрунтованості вимог заявника, та аргументованості заперечень боржника (у разі подання заяви кредитором). Такий порядок розгляду заяви про ініціювання справи про банкрутство мінімізує зловживання із сторони кредиторів та боржника, з чим бореться наразі чеський законодавець шляхом запровадження запобіжних механізмів на етапі подання заяви та її розгляду.

За наслідком аналізу ст.ст. 34–39 КУзПБ стадію відкриття провадження у справі про банкрутство можна поділити на наступні етапи.

1. Подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (ст. 34 КУзПБ)

Цей етап є обов'язковим, тому що за відсутності заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство немає правових підстав та відкриття провадження у справі про банкрутство та переходу на наступних етапів цієї стадії. Як слушно зазначає з цього приводу Радзивілюк В.В., подання до господарського суду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, визначеними в КУзПБ особами, відноситься до процесуально-правової умови відкриття справи про банкрутство [25]. Аналогічний підхід відображений у законодавстві Чехії та Франції. В той же час, в деяких країнах провадження у справі про банкрутство може бути відкрито *ex officio*. Для прикладу, в Угорщині суд наділений правом відкрити справу про банкрутство, якщо процедура реструктуризації не досягла поставленої мети [20].

Наразі, правом на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи наділені боржник, кредитор та Національний банк України, як регулятор, який здійснює нагляд за дотриманням профільного законодавства фінансовими установами, у разі прийняття рішення про визнання фінансової установи неплатоспроможною та анулювання її ліцензії.

Вимоги щодо відомостей, які зазначаються у заяві про відкриття банкрутства різняться у залежності від ініціатора справи. Боржник має зазначити відомості, які дозволять суду встановити загальну вартість активів та зобов'язань, перелік кредиторів та обставини, які підтверджують неплатоспроможність чи загрозу неплатоспроможності боржника.

До заяви ініціюючого кредитора встановлюються підвищені вимоги. Верховним Судом сформовано підхід, що кредитор має надати обсяг доказів, який буде достатнім для спростування будь-яких сумнівів у підставах виникнення грошових вимог кредиторів до боржника, їх характеру, розміру та моменту виникнення.

Варто також зазначити, що з 01 січня 2025 року, ініціюючий кредитор при поданні заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство має вказувати чи є він заінтересованою особою щодо боржника (ч. 3 ст. 34 КУзПБ). Ця інформація необхідна для того, щоб визначити чи буде у конкурсного кредитора право вирішального голосу на зборах (комітеті кредиторів) (ч. 2 ст. 47 КУзПБ) та можливість приймати рішення у справі про банкрутство.

2. Вирішення питання щодо прийняття судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (ст.ст. 36, 37, 38 КУзПБ)

Зазначений етап є своєрідним процесуальним «фільтром», основною метою якого є недопущення до розгляду

заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство, які не відповідають формальним вимогам процесуального законодавства.

З метою виконання завдань цього етапу застосовуються наступні правові інститути: відмова у прийнятті заяви – у разі, якщо законодавством встановлена заборона проти відкриття провадження щодо боржника або застосування процедури превентивної реструктуризації; повернення заяви – у підписанта відсутні повноваження, відсутні відомості про підписанта або заявником уже подано заяву, яка перебуває на розгляді у суді; залишення без руху – у разі не відповідності заяви вимогам КУзПБ.

3. Підготовче засідання у якому суд встановлює обставини щодо наявності/відсутності матеріально-правових підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство (ст.ст. 39 КУзПБ)

Саме на цьому етапі суд встановлює наявність підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство, що пов'язується із наявністю у боржника грошового зобов'язання перед кредитором, відсутністю спору про право між боржником та кредитором, який має бути вирішений у позовному провадженні, а також відсутністю законодавчо встановлених заборон на відкриття провадження у справі про банкрутство.

Як свідчить практика, дослідження обставин щодо наявності/відсутності спору про право наразі є одним із основних завдань та, у той же час, одним із найбільш проблемних питань, яке має бути вирішено судом у підготовчому засіданні.

Сутність проблеми лежить у наявності різних підходів судів щодо встановлення факту існування такого спору, відсутності об'єктивних критеріїв для визначення його наявності та, фактично, формування судами «презумпції достовірності» заперечень боржника.

Для прикладу, поширеною є практика заперечення недобросовісними боржниками проти відкриття провадження у справі про банкрутства з підстав відсутності правовідносин із кредитором та підроблення документів, на яких ґрунтуються вимоги ініціюючого кредитора. Правове обґрунтування заперечень боржників зазвичай зводиться до правового висновку, який сформований Верховним Судом у постанові від 19.08.2020 року у справі №910/2522/20 [21] та відповідно до якого наявність заперечень боржника щодо кредиторських вимог ініціюючого кредитора, безспірність яких не підтверджується судовим рішенням, є свідченням наявності спору про право щодо таких вимог ініціюючого кредитора.

Вбачається, що такий підхід не є правильним, оскільки унеможливує застосування ініціюючим кредитором такого способу захисту своїх прав, як відкриття справи про банкрутство лише внаслідок подання боржником заперечень, які не підтверджуються жодними доказами. При цьому, ініціювання банкрутства може бути єдиним ефективним способом захисту для кредитора, оскільки надає можливість використати правові інструменти, що передбачені КУзПБ (визнання недійсними фінансових правочинів та спростування майнових дій, притягнення до субсидіарної відповідальності), для повернення реалізованих активів у власність боржника.

За таких обставин, вірним є інший підхід Верховного Суду, відповідно до якого суд не може формально підходити до визначення наявності «спору про право», який зводиться лише до заперечень боржником існування тих чи інших правовідносин. Наявність спору про право має підтверджуватися належними доказами, а не базуватися виключно на припущеннях боржника [22].

Різноманіття підходів до визначення спору про право породжує правову невизначеність [28] у потенційних учасників справи, що призводить до обрання невірного способу захисту (наприклад, подання кредитором заяви про відкриття банкрутства замість ініціювання позовного про-

вадження), надає можливість недобросовісному боржнику приховати свої майно та збільшує навантаження на суди усіх інстанцій.

У цьому контексті, важко не погодитися із слушною думкою Бірюкова О., що інститут спору про право взагалі можна розцінювати, як обмеження ініціюючого кредитора у доступі до правосуддя, оскільки він суперечить концепції банкрутства. А найкращим рішенням було б виключення відповідних норм із КУзПБ [27].

Проте, за наявного правового регулювання доцільно розглянути можливість вдосконалення порядку розгляду заяви про відкриття справи про банкрутство в частині встановлення спору про право. Вбачається, що внесення змін до законодавства має бути комплексним та охоплювати питання щодо обсягу доказів, які подаються ініціюючим кредитором та процесуальних інструментів, які має право застосовувати суд у підготовчому засіданні.

Насамперед, необхідно врахувати висновки Верховного Суду [26], які спрямовані на подолання законодавчих прогалин з питання відкриття справи про банкрутство. Зокрема, у судовій практиці сформовано принцип підвищеного стандарту доказування [27], який полягає у тому, що кредитор має надати достатньо доказів для спростування сумнівів в існуванні правовідносин із боржником та підтвердити реальність руху активів внаслідок здійснення господарських операцій. На наше переконання, зазначений принцип може знайти своє відображення у законодавстві шляхом визначення переліку доказів, які має подавати ініціюючий кредитор на підтвердження своїх вимог, до яких можна віднести докази на підтвердження фактичного виконання робіт/надання послуг на користь боржника. Окрім того, вважаємо доцільним застосувати підхід чеського законодавця, що у разі відсутності рішення суду про стягнення заборгованості із боржника, ініціюючий кредитор має надати висновок аудитора/висновок судового експерта на підтвердження відображення в бухгалтерському обліку ініціюючого кредитора такої заборгованості.

Не менш важливим є питання процесуального інструментарію, який може бути застосований судом у підготовчому засіданні. Наявна правова позиція, що у разі виникнення між ініціюючим кредитором та боржником суперечок щодо їх прав та обов'язків, і для їх вирішення необхідно застосувати інститут доказів і доказування, що притаманно саме для справ позовного провадження, господарський суд відмовляє у відкритті провадження у справі про банкрутство [23].

Не можемо з нею погодитися, оскільки застосування у підготовчому засіданні окремих інститутів доказування, які притаманні позовному провадженню є необхідним для оцінки доводів сторін щодо наявності/відсутності спору про право. Протилежний підхід буде свідчити, що судові рішення ґрунтуються на доводах сторін, які не обґрунтовуються належними доказами та є припущеннями.

У цьому випадку, варто звернутися до досвіду французького законодавця та наділити суд правом з власної ініціативи витребувати докази в учасників справи про банкрутство та у державних органів (наприклад у податкових органів) щодо правовідносин між боржником та ініціюючим кредитором.

Сукупність доказів, які будуть подані ініціюючим кредитором та витребувані судом, дозволить сформулювати висновок щодо наявності/відсутності спору про право. При цьому, норми КУзПБ чи ГПК України не містять жодних обмежень для застосування таких інструментів на стадії підготовчого засідання.

За результатом аналізу підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство можна зробити наступні **висновки:**

1. Досліджено доктринальні підходи відповідно до яких під стадією процесу розуміють сукупність процесуальних дій і процесуальних відносин, об'єднаних

найближчою процесуальною ціллю в самостійні етапи розгляду справи. Кожна стадія характеризується такими ознаками, як визначений законодавцем зміст, який знаходить відображення у сукупності процесуальних дій, що можуть вчиняти суд та учасники цього провадження та винесення судового рішення, що свідчить про завершення стадії чи окремого етапу такої стадії.

2. Встановлено, що у якості стадії відкриття провадження у справі про банкрутство слід розуміти частину провадження, яка починається з моменту подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (ст. 34 КУзПБ) та завершується прийняттям судом рішення про відкриття чи відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство (ст. 39 КУзПБ). Специфічною метою цієї стадії, яка визначена законодавцем, є встановлення наявності обставин (юридичних фактів), які свідчать про неплатоспроможність чи загрозу неплатоспроможності боржника.

3. Визначено, що у законодавстві більшості країн використовується два підходи для визначення процесуальної моделі провадження у справі про банкрутство. Відповідно до першого підходу, відкриття провадження у справі про банкрутство має наслідком застосування окремих та самодостатніх судових процедур, до яких відносять ліквідацію або різного роду реорганізаційні процедури. За іншого підходу провадження є «унітарним», оскільки такі процедури, як санація та ліквідація здійснюються у межах одного провадження.

4. Досліджено стадію відкриття ліквідаційної процедури банкрутства, відповідно до законодавства Франції, метою якої є встановлення обставин, які свідчать про неплатоспроможність боржника (*en état de cessation des paiements*) та не про неможливість відновлення платоспроможності шляхом застосування процедури реорганізації. Характерною особливістю цієї стадії є наявність у суду можливості самостійно залучати докази для перевірки доводів заявника щодо наявності вищевказаних обставин.

5. Встановлено, що стадія відкриття провадження у справі про банкрутство, відповідно до законодавства Чехії, характеризується обмеженими процесуальними строками, розмежуванням моменту відкриття провадження та встановлення неплатоспроможності боржника та підвищеними вимогами до заяви кредитора про ініціювання справи про банкрутство для запобігання можливими зловживанням та негативним наслідкам для боржника.

6. Обґрунтовано поділ стадії відкриття провадження у справі про банкрутство, відповідно до законодавства України, на наступні етапи: подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство; вирішення судом питання щодо прийняття до розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство та підготовче засідання.

7. Встановлено необхідність вдосконалення порядку розгляду заяви про відкриття справи про банкрутство в частині встановлення спору про право. Пропонується доповнити частину 2 статті 34 КУзПБ наступною нормою: «до заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство додаються: докази, які підтверджують підстави виникнення грошових вимог, їх характер, розмір та момент виникнення цих грошових вимог; може бути надано висновок аудитора або висновок експерта на підтвердження відображення заборгованості боржника перед кредитором у бухгалтерському обліку. До заяви кредитора може бути додано клопотання про витребування доказів, які необхідні для підтвердження обставин, що викладені у заяві». У свою чергу, частину першу статті 35 КУзПБ доповнити наступною нормою: «Ухвалою про прийняття заяви про відкриття провадження у справі господарський суд має право вирішити питання про: витребування у боржника та інших осіб доказів, необхідних для вирішення питання про відкриття провадження у справі про банкрутство».

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України з процедур банкрутства / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n540> (дата звернення 10.02.2025)
2. Mario Gamboa-Cavazos, Frank Schneider. Bankruptcy as a Legal Process/ Harvard University. С. 3. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=979614 (дата звернення 10.02.2025)
3. Постанова Верховного Суду від 20.03.2024 у справі № 911/1005/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118650532> (дата звернення 13.02.2025)
4. Вечірко І.О. Правове регулювання процесуальних відносин у справах про банкрутство в Україні: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.04 / Ігор Олександрович Вечірко. – К., 2010. – 238 с.
5. Резнікова В.В. До питання поняття господарського процесу. с. 39 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecprpr_2015_2_7.pdf (дата звернення 05.02.2025)
6. В. І. Горевий, А. М. Куліш, В. Д. Чернадчук. Господарський процес. Практикум. Третє видання, виправлене і доповнене. – Суми : Сумський державний університет, 2013. – 308 с.
7. Мінковський С.В. Стадія провадження та її етапи, як особливості виконання судової процедури розпорядження майном. С. 707. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2013_1_119.pdf (дата звернення 01.02.2025)
8. Афанасьев Р.Г. Проблемы правового регулирования банкротства за законодательством Украины: дис.канд. юрид. наук:12.00.04/ Р.Г. Афанасьев.– Донецьк, 2001.
9. Orderly and effective insolvency procedures: key issues / Legal Department, International Monetary Fund. С. 17. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/orderly/index.htm> (дата звернення 13.02.2025)
10. Zsuzsa Piller. The Modes of Matching of Insolvency Proceedings in International Comparison. URL: <https://ideas.repec.org/a/pfq/journl/v58y2013i2p148-162.html> (дата звернення 01.02.2025)
11. Faber Dennis (ed.) and others. Commencement of Insolvency Proceedings. Oxford University Press (2012). Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780199644223.003.0009
12. The French Commercial Code. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnnbpccajpgclefindmkaj/https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/fr/fr199en.pdf> (дата звернення 30.01.2025)
13. Liquidation of a company. The official administrative information site for business. URL: <https://entreprendre.service-public.fr/vosdroits/F37436> (дата звернення 10.02.2025)
14. Act No. 182/2006 Coll. on bankruptcy and settlement (Insolvency Law), Czech Republic. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-182?text=Act+No+182%2F2006> (дата звернення 30.01.2025)
15. Lexology. Czech Republic – An amendment to the Insolvency Act seeks to avoid vexatious insolvency petitions – however, the price may be too high. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=8e9cc668-3d1f-48ea-a2d1-e7175da7cfb7> (дата звернення 13.02.2025)
16. Insolvency. Czech Republic. Chambers. Global Practice Guide. URL: https://bbh.cz/public/publications/chambers_and_partners_insolvency_guides_2019.pdf (дата звернення 01.01.2025)
17. Про банкрутство: Закон України / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19920514#Text> (дата звернення 10.02.2025)
18. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19990630#Text> (дата звернення 10.02.2025)
19. Про внесення змін до Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 22 грудня 2011 року № 4212-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4212-17#Text> (дата звернення 10.02.2025)
20. Wolf Theis. Insolvency Proceedings in CEE & SEE. С.62. URL: <https://www.wolftheiss.com/insights/insolvency-proceedings-in-cee-see> (дата звернення 13.02.2025)
21. Постанова Верховного Суду від 19.08.2020 року у справі №910/2522/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91092251> (дата звернення 13.02.2025)
22. Постанова Верховного Суду від 10.08.2023 у справі № 918/246/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113357344> (дата звернення 10.02.2025)
23. Постанова Верховного Суду від 06.07.2023 у справі №914/1650/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112145610> (дата звернення 10.02.2025)
24. Lawrence Westbrook. A Global View of Business Insolvency Systems. С. 51. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/23fa72f0-9bcf-5c49-82c1-bbcbd945bdfd/content> (дата звернення 10.02.2025)
25. Радзивілюк В. Іманентні характеристики провадження у справах про банкрутство. Слово Національної школи суддів України. С. 148-149. URL: DOI 10.37566/2707-6849-2023-2(43)-9 (дата звернення 10.02.2025)
26. Кройтор В.А. Суд як суб'єкт судової правотворчості в цивільному судочинстві України. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/67.pdf> (дата звернення 13.02.2025)
27. Бірюков О. Реформа законодавства про банкрутство: спір про право. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/reforma-zakonodavstva-pro-bankrutstvo-spir-pro-pravo.html> (дата звернення 10.02.2025)
28. Берназюк Ян. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. URL: bit.ly/2lPqO65 (дата звернення 10.02.2025)